

ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ВОЛОДІТИ, КОРИСТУВАТИСЯ І РОЗПОРЯДЖАТИСЯ РЕЗУЛЬТАТАМИ СВОЄЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ, ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Уваров А.О.,

*здобувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету*

Уваров А.О. Гарантії конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності

Статтю присвячено дослідженню питання гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Конституційно-правовий механізм забезпечення цього права є системою організаційно-правових і правових засобів впливу, за допомогою яких створюються можливості для реалізації цього права, а в разі порушення чи загрози його порушення здійснюється його охорона та захист.

Акцентується увага, що не ефективний конституційно-правовий механізм забезпечення конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності спричиняє загрозу економічній та національній безпеці держави, свідчить про не належне виконання державою свого головного обов'язку – утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Мета статті – сформулювати авторське визначення поняття гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Зазначається, що в науці конституційного права усталеною є точка зору щодо поділу гарантій прав людини на нормативно-правові та організаційно-правові. Сформульовано авторське визначення поняття гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності: за змістом – як системи засобів та способів, створення яких є зобов'язанням держави, і які покликані забезпечити фактичну реалізацію, охорону та захист права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; за формою – як передбачених національним законодавством України нормативно-правових та організаційно-правових способів реалізації права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; за суттю – як умов, які держава зобов'язана створити для реалізації права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Ключові слова: конституційне право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності, гарантії конституційного права людини і громадянина, нормативно-правові гарантії, організаційно-правові гарантії.

Uvarov A.O. Guarantees of the constitutional right to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities

The article is devoted to the study of guarantees of the right of everyone to own, use and dispose of the results of his intellectual and creative activity. The constitutional and legal mechanism for ensuring this right is a system of organizational and legal means of influence, through which opportunities are created for the implementation of this right, and in case of violation or threat of its violation is its protection and defense. It is emphasized that the ineffective constitutional and legal mechanism of ensuring the constitutional right of everyone to own, use and dispose of the results of their intellectual, creative activity threatens the economic and national security of the state, indicates improper state performance of its main duty - human freedoms. The purpose of the article is to formulate the author's definition of the concept of guarantees of the right of everyone to own, use and dispose of the results of their intellectual and creative activity. It is noted that in the science of constitutional law there is a well-established point of view on the division of human rights guarantees into normative-legal and organizational-legal. The author's definition of the concept of guarantees of the right of everyone to own, use and dispose of the results of their intellectual, creative activity is formulated: in terms of content - as a system of means and methods, the creation of which is the obligation of the state. use and dispose of their property, the results of their intellectual, creative

activities; in the form - as provided by the national legislation of Ukraine normative-legal and organizational-legal ways of realization of the right to own, use and dispose of the property, results of the intellectual, creative activity; in essence - as conditions that the state is obliged to create for the realization of the right to own, use and dispose of their property, the results of their intellectual, creative activities.

Key words: constitutional right to own, use and dispose of the results of one's intellectual activity, guarantees of the constitutional right of a person and a citizen, normative-legal guarantees, organizational-legal guarantees.

Постановка проблеми. За оцінками ж Світового банку сьогодні саме інтелектуальний капітал в економіці формує близько 60% загального обсягу багатства кожної держави [1-3]. «У таких країнах, як Японія і Німеччина, частка інтелектуального капіталу становить до 80% національного багатства», наголошує Л. Федулова [30].

Вчений О. Фрицький слушно підкреслює, що саме «права й свободи людини та їх гарантії становлять зміст і спрямованість держави, яка повинна відповідати перед людиною за свою діяльність» [31, с. 9]. Не ефективний конституційно-правовий механізм забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності спричиняє загрозу економічній та національній безпеці держави. Також він свідчить про не належне виконання державою свого головного обов'язку - утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ч. 2 ст. 3 Конституції України).

Мета дослідження – сформулювати авторське визначення поняття гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Стан опрацювання цієї проблематики. В науці конституційного права питання гарантій того або іншого конституційного права підіймалося в працях М. Алмаші [10], Д. Белова [14], В. Барчук [12], Ю. Бисаги [5], О. Васильченко [15], В. Волкова [17; 18], Л. Дешко [6-9; 20-25], Заворотченко Т. [26], Магновського І. [28] та інших вчених. Водночас, комплексні дослідження, присвячені гарантіям конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності, відсутні. Отже, дослідження питання гарантій конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності є актуальним для науки конституційного права.

Виклад основного матеріалу. Вчена Л. Дешко в своїх дослідженнях вірно зазначає, що «... проголошене в Основному Законі України право людини і громадянина є декларативним якщо не створено ефективного конституційно-правового механізму його забезпечення [6-8; 9; 20-25].

Конституційно-правовий механізм забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є системою організаційно-правових і правових засобів впливу, за допомогою яких створюються можливості для реалізації цього права, а в разі порушення чи загрози його порушення здійснюється його охорона та захист.

В науці конституційного права склалась усталена точка зору щодо поділу гарантій прав людини на нормативно-правові та організаційно-правові. Вчений Р. Максимович називає такі ознаки нормативно-правових гарантій: «...1) загальність більшості гарантій прав і свобод людини та громадянина, тобто належність усім особам незалежно від наявності громадянства України; 2) нормативність, що полягає в закріпленні гарантій у текстах нормативно-правових актів; 3) доцільність, яка характеризує можливість гарантій ефективно забезпечувати процес реалізації прав і свобод людини й громадянина; 4) еволюційність, яка виражається в можливості розширеного тлумачення правового змісту гарантій; 5) втілення справедливості, адже вони відповідають принципу «свобода одного не обмежує свободу іншого»; 6) системність, яка пояснюється тим, що всі гарантії утворюють певну систему – організацію груп, які діють доцільно в певній послідовності, що виявляється в правовій системі конкретної держави; 7) фундаментальність, адже вони встановлюють і захищають основні права й свободи людини, передбачені не лише Конституцією України, а й міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України; 8) безперервність дії, що полягає в тому, що гарантії не припиняють свою дію, а існують постійно та застосовуються кожним учасником конкретних правовідносин; 9) значущість, оскільки гарантії прав і свобод особи пов'язують відносини між суб'єктами правовідносин (наприклад, між людиною й державою); 10) забезпеченість державою, адже держава створює загальні умови для реалізації гарантій, і в разі їх порушення можуть застосовуватися заходи державного примусу; 11) універсальність, оскільки гарантії поширюють свій вплив на всі сфери суспільного життя на всій території держави незалежно від часу; їх зміст та обсяг є однаковими для всіх осіб, які підпадають під юрисдикцію Основного Закону України; 12) пріоритетність, що підкреслюється їх місцем розташування в другому розділі Конституції України, а також відображенням у деяких міжнародних нормативних актах; 13) індивідуальність дії, оскільки спостерігається поширення їх на конкретну особу за певних обставин» [29, с. 108-112].

Вчені В. Погорілко та О. Слюсаренко зазначають, що «... нормативно-правові гарантії є специфічним правовим засобом забезпечення, реалізації, охорони й захисту прав і свобод людини та громадянина, при-

чому першочергового значення вони набувають за практичної реалізації суб'єктивних прав громадян; тобто нормативно-правові гарантії – це передбачені законом спеціальні засоби практичного забезпечення прав і свобод людини й громадянина» [27, с. 12]. На думку Ю. Шемшученко та інших вітчизняних вчених «... гарантіями є не будь-які умови існування та реалізації прав людини й громадянина, а лише ті умови, які визначаються державою з метою забезпечення конкретної можливості реалізації юридичного статусу особи, перетворення її суб'єктивного права з можливості на дійсність. Це означає, що між гарантіями прав людини та забезпеченням реалізації цих прав має існувати причинний зв'язок, який прямо вказує, що відповідна умова забезпечує конкретну можливість перетворення права на дійсність» [33, с. 39-40].

У юридичній літературі нормативно-правові гарантії забезпечення прав і свобод людини й громадянина за характером юридичних норм поділяються на матеріальні та процесуальні, а за сферою дії – на міжнародні та внутрішньодержавні, які у свою чергу поділяються на конституційні й загальногалузеві [29, с. 158-160]. Вітчизняні вчені наголошують, що «...найбільш важливі, фундаментальні матеріальні нормативно-правові гарантії забезпечення реалізації, охорони й захисту прав і свобод громадянина містить Конституція України. У вступній частині (преамбулі) Конституції України її прийняття мотивується, зокрема, необхідністю забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, що є зобов'язанням держави щодо їх дотримання, охорони й захисту. Це положення знаходить подальше розкриття в першому розділі «Загальні засади» та максимально деталізується в другому розділі «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України. Права й свободи людини, їх визнання, дотримання, охорона та захист стверджуються як головний критерій правового характеру нашого законодавства й практики його застосування, а принцип пріоритетності прав і свобод людини розповсюджується на всі гілки державної влади» [28, с. 158-160;]. При цьому, як слушно зазначають в своїх дослідженнях О. Васильченко, К. Волинка, Л. Дешко та інші науковці «...Основний Закон України в ч. ч. 1–2 ст. 22 закріплює принципи невичерпності та гарантованості конституційних прав і свобод, неможливості їх скасування. Отже, держава визнає існування природних невід'ємних прав і свобод, перелік яких не обмежується закріпленими в Конституції України правами й свободами» [6; 8; 10-12; 15; 16, с. 49; 20; 23; 24].

Отже, нормативно-правовими гарантіями конституційного права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є гарантії, закріплені в національному законодавстві України, у тому числі в ратифікованих Україною міжнародних договорах та рішеннях міжнародних судових установ, які є актами тлумачення норм цих міжнародних договорів.

Окрім нормативно-правових гарантій права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є і організаційно-правові гарантії.

Вчені одностайні в думці, що «у широкому розумінні конституційно-правові гарантії прав і свобод людини є складником правової системи України, а формування механізму юридичних гарантій конституційних прав і свобод людини – одна з основних тенденцій її розвитку сьогодні» [2-5; 26, с. 3; 32].

Т. Заворотченко в дисертаційному дослідженні доходить висновку, що «... найвищою організаційно-правовою гарантією прав і свобод людини й громадянина є конституційний лад, заснований на неухильному дотриманні конституції та законів держави, приписах природного права й загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Досліджуючи суспільні відносини, що виникають у процесі забезпечення гарантій прав і свобод людини й громадянина, науковець виявила такі елементи системи організаційно-правових гарантій цих прав і свобод, як держава, органи державної влади (парламент, омбудсмен, президент, конституційний суд), органи правосуддя, органи прокуратури, уряд та інші центральні органи державної виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, міжнародні органи й організації, членом чи учасником яких є держава, політичні партії, адвокатура, громадські організації (молодіжні, дитячі, релігійні тощо), а також засоби масової інформації» [26, с. 10].

Науковець Л. Дешко зазначає, що «у спеціальній літературі залежно від повноважень і функцій виділяються такі типи установ, які займаються заохоченням та захистом прав людини: комісії з прав людини, уповноважені/омбудсмени з прав людини (постомбудсмен інститути), антидискримінаційні омбудсмени/комісії, інститути/центри з прав людини, консультативні комісії з прав людини, комплексні інститути з прав людини» [23]. В. Чуксіна підкреслює, що «...спеціалізовані правозахисні інститути з вузькою сферою компетенції (комісії/омбудсмени з прав дітей, жінок та інших осіб) не відповідають Паризьким принципам і не вважаються національними установами, які займаються заохоченням і захистом прав людини» [32, с. 117].

Л. Дешко виисновує, що «згідно з Паризькими принципами національна установа, яка займається заохоченням і захистом прав людини, виконує такі загальні функції:

- представляє уряду, парламенту та будь-якому іншому компетентному органу на консультативній основі, на прохання зацікавлених органів або в порядку здійснення свого права розглядати будь-яке питання без звернення до вищої інстанції, думки, рекомендації, пропозиції й доповіді з питань, що

- стосуються заохочення та захисту прав людини; національна установа може прийняти рішення про оприлюднення цих висновків, рекомендацій, пропозицій і доповідей;
- заохочує та забезпечує узгодження національного законодавства, правил і практики з міжнародними документами з прав людини, учасником яких є ця держава, а також їх ефективне здійснення;
 - сприяє ратифікації вищезазначених документів або приєднанню до них, забезпечує їх здійснення;
 - бере участь у підготовці доповідей, які держави повинні подавати органам і комітетам Організації Об'єднаних Націй, а також регіональним установам на виконання своїх договірних зобов'язань, у разі необхідності висловлює свою думку із цього питання, належним чином дотримуючись вимог до їх незалежності;
 - співпрацює з Організацією Об'єднаних Націй та іншими організаціями системи ООН, регіональними установами й національними установами інших країн, компетентними в питаннях заохочення та захисту прав людини;
 - сприяє розробці навчальних і дослідницьких програм із прав людини та бере участь у їх здійсненні в школах, університетах і професійних колах; – оприлюднює інформацію про становище в галузі прав людини та зусилля з боротьби проти всіх форм дискримінації, особливо расової, за допомогою підвищення обізнаності громадськості, зокрема й шляхом інформування та просвітницької діяльності, а також за допомогою використання всіх друкованих органів. Комісії, які мають квазісудові повноваження, здійснюють не лише загальні, а й додаткові функції» [23].

Висновки.

Сформульовано авторське визначення поняття гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності: за змістом – як системи засобів та способів, створення яких є зобов'язанням держави, і які покликані забезпечити фактичну реалізацію, охорону та захист права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; за формою – як передбачених національним законодавством України нормативно-правових та організаційно-правових способів реалізації права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; за суттю – як умов, які держава зобов'язана створити для реалізації права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Billiet S. From GATT to the WTO: The Internal Struggle for External Competences in the EU. CMS. 2006. №44. P. 904–906.
2. Buletsa S., Deshko L. Comprehensive Reforms of the Health Care System in Different Regions of the World. *Medicine and Law*. 2018. Vol. 37. No.4. P. 683-700.
3. Buletsa S., Deshko L., Zaborovskyy V. The peculiarities of changing health care system in Ukraine. *Medicine and Law*. 2019. Vol. 38. №3. P. 427-442.
4. Ezer T., Deshko L., Clark N. G. et al. Promoting public health through clinical legal education: Initiatives in South Africa, Thailand, and Ukraine. *Human Rights Brief*. 2010. №17/27. P. 32. URL: <http://www.wcl.american.edu/hrbrief/17/2ezer.pdf>.
5. Deshko L., Bysaga Y., Kalyniuk S., Bysaga Y. State Obligations on Provision the Right of Primary Healthcare Doctor for Medical Practice as Entrepreneurship in the Light of Transformation of the Health Care System of Ukraine *Georgian Medical News*. 2020. №6 (303). P. 194-199.
6. Deshko L. The Subjective Legal Right Structure to Apply to the International Judicial Institutions or to the Relevant Bodies of International Organizations. *Ценности и интересы современного общества: материалы Международной научно-практической конференции (Москва, 14 ноября 2013 г.)*. URL: <http://www.mesi.ru/our/events/detail/124931/>.
7. Deshko L. Patenting of medicinal products: the experience of implementation of the flexible provisions of the TRIPS-plus Agreement by foreign countries and the fundamental patent reform in Ukraine. *Georgian Medical News*. 2018. №9. P. 161-164.
8. Deshko L. Restitutio in integrum: підходи Європейського суду з прав людини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 5. С. 365–368.
9. Novikova N., Deshko L., Gurzhi A. Leading approaches to modernization of state financial control: a case of Ukraine. *Proceedings of the 2nd International Conference on Social, Economic and Academic Leadership (ICSEAL 2018)*. *Advances in Social Science Education and Humanities Research*. 2018. Voume 217. P. 149-156.
10. Алмаші М.М. Захист прав національних меншин в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право К., 2004 19 с.

11. Антологія конституційного процесу в сучасній Україні / Центр Разумкова ; уклад. В. Мусіяка. К. : Заповіт, 2017. 784 с.
12. Барчук В.Б. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як суб'єкт забезпечення національної безпеки України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право К., 2006 19 с.
13. Беляев Н.А., Керимов Д.А., Пашков А.С. О методологии юридической науки. Методологические вопросы общих наук. Л., Изд-во ЛГУ, 1968. С. 127-140.
14. Белов Д.М. Парадигма українського конституціоналізму: Дис. ...докт.юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право Ужгород, 2012 523 с.
15. Васильченко О.П. Принцип рівності прав і свобод людини і громадянина в конституційному праві України: доктринальні та прикладні аспекти: Дис....докт.юрид.наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право Київ, 2015. 467 с.
16. Волинка К.Г. Теорія держави і права К.: МАУП, 2003. 240 с.
17. Волков В., Дешко Л. Медичне право – реальність сьогодення. Інформаційний правовий простір. 2007. № 18. С. 45–48.
18. Волков В., Дешко Л. На захист медичного права. Юридичний Вісник України. 2006. № 8. С. 8.
19. Горобець Н. Г. Огляд стану виконання рішень Європейського Суду з прав людини в контексті захисту права власності. Часопис Київського університету права. 2015. № 1. С. 293–299.
20. Дешко Л. Национальные учреждения, занимающиеся поощрением и защитой прав человека, в системе организационно-правовых гарантий прав и свобод человека и гражданина. Вестник Пермского университета. 2014. Выпуск 3(25). С. 83-91.
21. Дешко Л. Правове регулювання господарювання в сфері охорони здоров'я: проблеми вдосконалення спеціального законодавства. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 5. С. 57–62.
22. Дешко Л. Державне регулювання ціноутворення на лікарські засоби в країнах Європейського Співтовариства та інших країнах. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 5. С. 113–119.
23. Дешко Л.М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: порівняльно-правове дослідження: Дис. ...докт.юрид.наук: 12.00.02 – конституційне право, муніципальне право. Київ, 2017.
24. Deshko L. The principle of «de minimis non curat praetor» in International Law. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2018. №4. С. 5-15.
25. Дешко Л. Державне регулювання системи цін на лікарські засоби в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 6. С. 21–30.
26. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право К., 2002. 192 с.
27. Конституція незалежної України: Навчальний посібник. Кол. авт. / За ред. В. Ф. Погорілка, Ю. С. Шемшученка, В. О. Євдокимова К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Спілка юристів України, 2000. 428 с.
28. Магновський І.Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико- правовий аспект): Дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень К., 2003 221 с.
29. Максимович Р.О. Нормативно-правові гарантії соціально-економічних прав і свобод людини та громадянина в Україні: теоретико-правовий аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015 Серія ПРАВО. Випуск 35. Частина II. Том 1. С. 108- 112.
30. Федулова Л. Стратегія управління інтелектуальною власністю в умовах інноваційної економіки. URL: <https://personal.4D6963726F736F667420576F7264202D20D2E8F2F3EB5FB2EDF2E5EBE5EAF2F3E0EBFCED05FE2EBE0F1F2B3F1F2FC5FD>
31. Фрицький О.Ф. Конституційне право України : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2004 510 с.
32. Чуксина В. Проблема типологии национальных институтов поощрению и защите прав человека. Известия ИГЭА. 2012 №6 (86). С. 116-121.
33. Шемшученко Ю. С., Скрипнюк О.В. Сучасний конституційний процес і проблеми вдосконалення регулювання захисту прав людини в Конституції України (частина перша). Публічне право. 2015. № 3. С. 12-19.